

פרויקט התחדשות מוזיאון ישראל

תחילת תכנון: 2002

תחילת בנייה: 2007

שטח הפרויקט: כ־60,000 מ"ר

תקציב: 100 מיליון דולר

מחשבות על תכנון פרויקט התחדשות המוזיאון

מוזיאון ישראל, בתכנון אל מנספלד ודורה גד, נפתח ב־1965 ומאז נמצא בתהליך מתמיד של צמיחה והשתנות. התהליכיות המתמדת הזאת בוודאי חיובית ומעניינת ויכולה להזין תיאוריות פוסט־סטרוקטוראליסטיות אודות צמיחה ריזומאטית, אלא שבמציאות היא גם יצרה בעיות תפקודיות שהכבידו מאוד על המוזיאון. העובדה שהמוזיאון אינו בניין אחד גדול, אלא מטריצה מתמטית עליה מפוזרים ביתנים, עודדה גדילה מקומית, נדידה של פונקציות והמרה של חללים. פעולות אלה לא נעשו מתוך ראייה מערכתית ועם השנים הפכו את תפוזרת המבנים הקלילה של שנות השישים למגה־סטרוקטורה כבדה אשר סיבכה את הסירקולציה הפנימית, שיבשה את היחסים בין חללי התצוגה, המחסנים והמשרדים ואף השתלטה על חללים פתוחים.

בנוסף, מהלך הכניסה המקורי למוזיאון סיפק אמנם מימד טקסי מרשים והשהייה בין העיר לבין המוזיאון, אולם הוא הצריך הליכה לאורך 270 מטר וטיפוס של 12 מטר (ארבע קומות), ללא הגנה בחורף ובקיץ וללא נגישות לנכים. בעיות אלה הובילו לחיפוש אחר פתרון ארכיטקטוני שישפר את תפקוד המוזיאון ויקל על המבקרים.

ההצעה שלנו התבססה על בחינה יסודית של המבנה הקיים אשר התנהלה בשני מישורים מקבילים: האחד היה ניתוח קונקרטי מאוד של כל המערכות המבניות, התנועתיות, התפעוליות והתצוגתיות של המוזיאון. השני היה ניתוח פנומנולוגי יותר של התפישה הארכיטקטונית של מנספלד וגד ויישומה בפועל לאורך השנים. הסינתזה של שני מישורי ההתייחסות האלה יצרה עבורנו סדרת עקרונות מנחים אשר הובילו אותנו בעבודת התכנון, הדריכו את התווית מערכות התנועה והשהייה העתידיות במוזיאון, הגדירו מחדש את היחסים בין חללי התצוגה והכתיבו תוספות בנייה מינוריות המתייחסות תמיד לקוי המתאר, לקו הרקיע, לגריד המתמטי, לפרפורציות הנפחיות, ליחסי החוץ והפנים ולשפה החומרית שקבעו אדריכלי המוזיאון המקוריים.

הדבר המעניין כאן הוא שלמעשה לא קיבלנו מראש פרוגרמה המגדירה במדויק את מהות הפרויקט, היקפו ומטרותיו, אלא היא הובהרה והתגבשה מתוך תהליך הלימוד והניתוח של המבנה הקיים. עם סיום התהליך, הגשנו תוכנית המאפשרת כניסה אלטרנטיבית למוזיאון, ארגון מחדש של החללים הפנימיים ותוספת של מספר מבנים חדשים. התוכנית התקבלה ואושרה ובשנת 2004 הוזמן האמן והמעצב האמריקאי גיימס קרפנטר להצטרף לפרויקט ולפתח את השפה העיצובית של מערך הכניסה החדש. המשך תכנון המוזיאון חולק בין משרדנו למשרדו ובשנת 2006 צורף משרד א. לרמן אדריכלים כאדריכלי ההפקה האחראים על התוכנית לביצוע. בקרוב תתחיל הבנייה והיא אמורה להסתיים במאי 2010.

התכנון שלנו מבקש לשמור ככל הניתן על השפה הארכיטקטונית המקורית של המוזיאון ועל מרכיבים מוכרים כמו "מעלה קרטור", אך הפרקטיקה המקצועית של שימור אינה מסבירה באופן מספק את המניעים שלנו. אין לנו עניין בחניטה חומרית או מורפולוגית של הבניין, אלא בהבניה מחדש של ההקשר התרבותי אשר מתוכו נולד והתפתח מוזיאון ישראל.

במשך למעלה מארבעים שנות קיומו גדל המוזיאון עד כדי פי עשר משטחו ביום פתיחתו. אולם, בזכות התבנית המודולארית והשיטה האינקרמנטלית של יוצריו אל מנספלד ודורה גד, הוא לא איבד את

המאפיינים הארכיטקטוניים הבסיסיים שלו ורק העצים את דימוי המקור המשולש של אקרופוליס, וילה מודרניסטית וכפר ערבי. בדימוי המתעתע הזה גלומה יומרה להמחשה אנציקלופדית של תרבות ישראל, או של ישראל כתרבות. זוהי לדעתנו הפרוגרמה המכוננת של המוזיאון וכל התהליכים האבולוציוניים שעובר הבניין נובעים ממנה. אין כל טעם לתכנן אותו מחדש מבלי להבהיר את כוונת היסוד הזאת, להנכיח אותה ואת גילגוליה עבור המבקר של היום, לאפשר לה להיות עדיין קריאה ורלוונטית, פתוחה לקבל משמעויות נוספות.

העבודה שלנו אם כן אינה עוסקת בשימור או שיחזור לשמו ומאידך גם לא בשינוי ועיצוב מחדש ב"רוח הזמן", אלא רק בפתרון בעיות מערכתיות שהחריפו עם השנים ובהבהרת איכותו הארכיטקטונית הייחודית של מוזיאון ישראל: היותו מבנה מצטבר – מבנה שיכול לספוח סטרוקטורות, טקסטורות ופרוגרמות חדשות מבלי למחוק או לשכתב בהתמדה את תולדותיו. התופעה הזו אינה מובנת מאליה. אין הרבה בניינים כאלה בארץ ובעולם.

באשר למימד האינסטרומנטלי של עבודתנו – פתרון הבעיות המערכתיות וארגון מחדש של המעברים והחללים במוזיאון – כאן נדרשה התערבות נחושה מצידנו, מעין חיתוך בחרב של המבוך הגורדי של מוזיאון ישראל שהלך והסתרבל עם השנים. מהלך הכניסה החדש שתכננו במקביל ל"מעלה קארטר" (התוואי שלו שונה בהמשך והועבר מתחת ל"מעלה קארטר"), מקשר בין ביתני הכניסה הנמצאים למרגלות גבעת המוזיאון לבין לב המוזיאון שבו נמצאת צומת ההתפצלות לשלושה האגפים הראשיים (אמנות, ארכיאולוגיה, יודאיקה ואתנוגרפיה), לאולם התערוכות המתחלפות ולאודיטוריום. מהלך הכניסה החדש הזה מקצר ומפשט מאוד את "טקס החניכה" המפרך שהקדים בעבר את הביקור במוזיאון ומאפשר נגישות נוחה והתמצאות קלה בתוכנית הבניין.

יצירת מרכז למוזיאון הופכת אמנם את האוטופיה האקס־צנטרית של מנספלד (תאורטית הוא חלם שאפשר יהיה לטפס על הגבעה ולהיכנס למוזיאון מכל כיוון) למערכת קונצנטרית, המציעה נקודת התייחסות ראשית ממנה מתפצלות לולאות, אך היא יוצרת בהירות מבנית ומגדירה מחדש את הממשקים בין האגפים והמחלקות.

על פי הפרשנות שלנו, שאיפתם העיקרית של מתכנני המוזיאון הייתה ליצור חללים שווי ערך ורזונאנס לכל סוגי הייצוגים והתצוגות, מרחב לא הירארכי בניגוד למסלולי התפתחות מוכתבים. התוכנית שלנו מעלה מחדש את האופציה הזאת. אנחנו מציעים תנאי פתיחה של חוסר הירארכיה בין האגפים והמחלקות והזדמנויות לזליגה או הצלבה של תכנים ותנועות בתוך המרחב המוזיאלי. עם זאת, בשונה ממנספלד שדיבר במפורש על איזודאות מרחבית כמצב רצוי, עבורנו התמצאות היא תנאי מוקדם. אנחנו חושבים שהחופש לפתח דפוסי פעולה ולבנות הקשרים במרחב מותנה ביכולת להבין קוגניטיבית או לחוש אינ-טואיטיבית את התבנית הארכיטקטונית. לכן, בפועל, מירב שעות העבודה שלנו הוקדשו לארגון מחדש של מערכות התנועה במוזיאון ושל היחסים החלליים בתוך ובין האגפים והמחלקות. התכנית שלנו לא מכתיבה שיטה אוצרותית או אופן תצוגה מסוים, אלא פותחת עבור אנשי המוזיאון אפשרויות מגוונות יותר לעבוד בחלל. באגף לאמנות, למשל, האוספים הקבועים מרוכזים בקומה אחת (אשר התנועה בה מתחילה מאמנות ישראלית), ואילו הקומה השנייה היא חלל אחד רציף לתערוכות מתחלפות (מעין קונסטטהאלה), הניתן לחלוקה בדרכים שונות והוא נגיש גם בנפרד משאר חלקי המוזיאון.

לסיכום, אנחנו מוצאים שמוזיאון ישראל הוא המבנה הישראלי האיכותי ביותר של זמנו לא בגלל שהוא מובהק, אופייני, או טיפוסי, אלא דווקא מכיוון שהוא מנסח את הדילמות התרבותיות המכוננות של שנות החמישים והשישים ומשאיר אותן פתוחות. אנחנו מקווים שעבודתנו מעניקה למוזיאון מחזור חיים נוסף, מנציחה את מעמדו האיכותי במרחב הישראלי, מותירה את הדילמות התרבותיות שלו פתוחות ואולי אף מצליחה להוסיף אי אילו לבטים אדריכליים בני זמננו.

E K 10

EK A

אפרת-קובלסקי אדריכלים
בית אליעזר, בן יהודה 32 תל-אביב
טל: 03-6295141 פקס: 03-6295141
office@efrat-kowalsky.co.il
www.efrat-kowalsky.co.il

אדריכלי הפרויקט: אפרת-קובלסקי אדריכלים
אדריכל אחראי: כרמית הרניק-סער
אדריכל הפרויקט: גיימס קרפנטר דיזיין
אדריכלי הפקה: אלרמן אדריכלים